

DÂHİLER
VE
DELİLER

Mehmed Niyazi

YAYIN NU: 505
EDEBÎ ESERLER: 234

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-380-6

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 2001

13. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ALTIN KİTAPLAR YAYINEVİ

Göztepe mah. Kazım Karabekir cad. No: 32

Mahmutbey-Bağcılar/İSTANBUL

Tel: (0212) 446 38 88 Pbx • Faks: (0212) 446 38 90

Sertifika Numarası: 44011

İstanbul - 2020

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ONA göre hayatın amacı büyük işler başarmaktı. Ölümsüz eserler ortaya koymaktan başka işlerle uğraşmak kendini kandırmaktı. Yaradılışın biricik gayesi zamana karşı savaşmak, onu aşmaktı. Bunu başaranlar iz bırakabiliyor ve bu izler birikerek uygarlığı meydana getiriyordu. Sıradan kişiler, oluşan uygarlığı sömürürlerdi. Her sömürgen gibi onların da ömürleri kısacıktı; çünkü sömürgenler hazır konar, enerjilerini fark edip devreye sokmazlardı... Odasına giren, onun bu düşüncesini hemen anlardı. Duvarlarında dünyaca ünlü şairlerin, yazarların, çağ değiştirmiş bilim insanlarının resimleri asılıydı. Masasında, yatağının baş ucunda ünlü dâhilerin kitapları bulunurdu; onun deyimiyile “kıtipiyozlar”la ilgilenmenin gereği yoktu.

Giyimiyle de dikkat çekmek isterdi; genellikle mevsimle ters düşen şeyleri tercih ederdi; zira okuduklarına göre sanatta, bilimde yüzyıllara damgasını vuranlar kılık kıyafetlerini önemsemezlerdi. Saçları da her zaman bakımsız ve uzundu. Ancak haftada bir kere sakal tıraşı olurdu. Gür bıyıklarını düzeltirken dünyaya metelik vermemenin gururunu yaşardı.

Hava serin olmamasına rağmen omuzlarına pardösüsünü attı. Kendisine orijinallik verdiği inandığı fötrünü de kafasına geçirdi. Üst kata çıkarak zile bastı. Kapıyı açan Hafize:

- Ne var? Ne istiyorsun? diye sordu.
- Biraz para ver de delikanlı gibi dolaşalım.

Hafize sinirlendi:

- Ne diyorsun! Birkaç gün önce sana para vermedim mi?

- Merih'de mi yaşıyorsun? Hayat pahalılığından haberin yok mu?

- Ben bir dul kadını. Üç kuruşluk emekli maaşım ile geçiniyorum. Aslan gibi adamsın, ne zaman çalışacaksın?

- Sen vereceğin para için söz edecek anne misin? Oğlunun hamal olmasını veya ömrünü meteliğe satıp resmi dairelerde sürünmesini nasıl istersin? Hangi mantıkla büyük eserler vermek için çırpınan oğlundan parayı esirgeyebilirsin?

- Eserlerden söz edip duruyorsun; daha bir şey yaptığın yok. Beş kuruş kazanmıyorsun. Ne biçim insansın?

Hırsla kapıyı kapatan annesi bu tavrını yıllardan beri sürdürüyordu; ona göstermeden, cüzdanından para çıkaracağını, sonra kapıyı açıp, "Al bunu, kısa zamanda kendine iş bul." diyeceğini bildiğinden bekliyordu. Hafize kapıyı açtı.

- Kazık gibi dikiliyorsun değil mi?

- Ne yapayım, başkasından mı dileneyim?

- Dilen demiyorum, çalış.

Uzattığı paraları alan Maksud merdivenden inerken Hafize söyleniyordu.

- İş yok, güç yok; ne olacak bunun hali yarabbi!

Kendisini gerçekten okumaya, yazmaya vermişti. Resim yapmayı da ihmal etmiyordu; zira tuval üzerinde harcadığı emeği "soylu bir uğraş" olarak nitelendiriyordu. Bugüne kadarki çabaları bir kitap ortaya çıkarmaya yetmemişti. Fakat ümitsiz değildi; çünkü insanın verimli yılları olduğu gibi verimsiz yılları da olabilirdi. Önemli olan yeteneğine güvenmesiydi; nasıl olsa herkese parmak ısırtacak eserleri sıralayacağı dönemi yakalayacaktı; yeter ki çalışmayı bırakmasındı.

Aydınların, bilhassa üniversite öğrencilerinin oturdukları Bayezid Meydanı'ndaki çınarın altına geldi. Genç yazarlar, şairler gibi o da, sonbaharın güzel günlerinde, akşam üstleri burada görünmeyi pek severdi. Kenardaki boş masaya oturdu. Aylardan beri kafasında bir roman oluşturmaya çalışıyordu; şu anda da onunla meşguldü. Yazacağı, sıradan bir piyasa romanı olmamalı; gürültüler ko-parmalı, toplumun bütün kesimlerini sarsmalıydı. İlginç tipler yakalamıştı; ne yazık ki bu tiplerin hepsini içine alan bir olayı kurgulayamıyordu. Düşündükleri ona çarpıcı gelmiyordu. Üslûbuna, tiplerine güveniyordu; konu da o ölçüde dikkat çekici olmalıydı; aynı zamanda bir kuyumcu maharetiyle işlemeliydi. Dalgın dalgın düşünürken yanına bir genç yaklaştı.

- Merhabalar beyefendi, tanışalım; geçen gün şu masadaki konuşmalarınıza istemeyerek kulak misafiri oldum. Çok dikkat çekici şeyler söylemişsiniz.

Maksud isteksizce bakışlarını ona çevirdi:

- Öğrenci misin?

- Evet.

- Ben seni tanıyorum.

Tanıması genci sevindirdi.

- Nereden tanıyorsunuz efendim?

- Şiven köylü, elbisen züğürt, bu yaşta hâlâ öğrenci ol-man da geri zekâlı olduğunu söylüyor. Yani sen köylüsün, züğürtsün, geri zekâlısın; adının Ahmed veya Mehmed ol-ması neyi değiştirir?

Delikanlı kızarıp bozardı; söyleyecek bir şeyler aradı; bulduklarını ne karşısındakine, ne de kendisine yakıştı-rabilirdi. Usulca yanından uzaklaştı. Maksud onu hırpalamanın gururu ile kafasında oluşturmaya çalıştığı romana döndü.

Masadan kalktığı anda akşam telâşı caddelere düşmüştü. Ağır adımlarla yürüyen Maksud bu telâşı küçümsüyordu.

Niçin koşuyorlardı? Ölümden ne kurtarabilirlerdi? Hangi soylu çabanın farkındaydı bu zavallı gürüh?

* * *

Gecenin sessizliği başlayınca, her zamanki gibi, yalnız olduğu odasında, onu duygular sarıyordu. Bunlar neşeli, gamlı, çeşit çeşittiler. Ne çare hepsi de yüzeyseldi; bir tanesine dalıp, derinleşemiyordu. Nietzsche'nin o gün okuduğu, "Beni hiç durmadan insana doğru çektir bir yanıp tutuşan yaratma isteğim; taşı böyle arar çekiç de." cümlesini hatırladı. Niçin kendisi böyle engin anlamlı bir cümle yazamıyordu? Sigarasını söndürdü. Şakağını sol eline dayadı. Gene hayatının muhasebesine daldı. Yanlışı nerede yapıyordu?... Hazmederek okuyor, yazmak hırsıyla da masada saatlerce oturuyordu. Gümbür gümbür ses veren bir eseri günışığına çıkarmak için başka ne yapmalıydı?

Üzerinde çalıştığı şiiri tekrar eline aldı.

"Ölüm olmasaydı, arardık onu
Dünya bunaltıcı bir yer olurdu.
Hayata sınıksız sarılan insan
Ölmediği için de kahrolurdu."

Ne anlatımını, ne de ritmini beğendi. Kâğıdı buruşturup kapının arkasına attı. "Allah yetenek mi vermemiş?... Nedir? Bilmiyorum. Rimbaud benim yaşımda şiiri bıraktı. Ona cömert davranan Allah beni niçin ihmal etsin? Eksikliğim nereden ileri geliyor? Onu tamamlamak için nasıl bir yol izlemeliyim?..."

Odada gezinmeye başladı. Yüksek sesle de Kleist'in mısralarını okuyordu; ümidini yitirdiğinde bu mısralar sanki onu diriltir, hayata iade ederdi.

“Mağrur bir tak misali, alnını uzat göğe
 Meydan oku ekvana, Tanrılara, şimşeğe
 Haykır, yağsın bağrına tayfunlar, yıldırımlar
 Mademki genç göğsünde bir hayat nefhası var,
 Ne çıkar saikayla parçalansan ne çıkar,
 Seni bu bir nefes ruh yine ayakta tutar.”

Ne yazık ki bu gece çok sevdiği şiir bile ona arzuladığı canlılığı veremiyordu. Pencerenin önünde dikildi; dışardaki karanlığın loş bir aynaya dönüştürdüğü camda kendisini görüyordu. Gerçekten yakışıklı bir delikanlıydı; alnına dökülen siyah saçların altında gür kaşlar, mütenasip ağız ve burun, henüz çizgilerin düşmediği ne çökük, ne de dolgun yanaklar... Ama bu yakışıklılığı ne kadar sürerdi; on beş yirmi yıl sonra göz altlarına mor halkalar yerleşir, alnına ve yanaklarına derin çizgiler düşer, bu güzelim saçlar azalarak beyazlaşır... Tekrar adımını atarken durumunu değerlendiriyordu. “İlk insandan beri hiç ölmeyeceklerini zannederek yaşayanlar, zamanın pençesinde kurbanlık koyunlar misali mezarlıklara sürüklendiler... Ölümünden bir şeyler kurtarmalıyım; bunlar birikip kültürü, medeniyeti oluştururlar... Hayatı tanımıyorum galiba. Hafize’nin oğlu olarak dünyaya gözlerimi açtım; annemin koltuğunda yaşıyorum. Bu hayattan ne çıkar! Ünlü olanların hayatları nasıl da zikzaklar çiziyor. Hepsinde de büyük idealler, süflî zevklerle iç içe... Hayatta çirkinlikler de var, güzellikler de... Adımda hayır yok. Maksud Çamur... Bu addan ne olur? Kendime çarpıcı, şok edici bir ad bulmalıyım. Çoktan beri düşündüğüm halde Kartal Dağyeli’nden daha yakışanını bulamadım. Evet, bundan sonra adım Kartal Dağyeli... Yırtıcı ve sanatkârca bir ad.”

“Delikanlı sevgilisiz olur mu, hele sanatkârsa?” diye zihninden geçirerek yürüyordu. Goethe aşkı tanımasaydı, *Genç Werther’in Acıları*’nı yazabilir miydi? Kişi acı çekmeden nasıl olgunlaşır? Kemalın anası ızdırap değil miydi? İçini okşayacak, dillere destan olacak bir sevgili bulmalıydı. Bulacağı sevgilinin güzelliğiyle beraber kişiliği de olmalıydı. Aksi takdirde ona nasıl bağlanırdı?

Otobüs durağında bekleyen kızlara baktı; hepsi de kusura-luydu. Kiminin yüzü ince, kiminin boyu kısa, kiminin de ağız burnu sevimsizdi. Derin bir iç çekti “Ah meçhul sevgili, seni elbette bulacağım. Sen ne talihli perisin, seni yazacağım. Shakespeare’in Juliet’i, Senpiyer’in Virjini’si gibi ölümsüzlerin arasına karışacaksın. İzdırabımın, kayalardan bal süzen ilhamımın kaynağı olacaksın. Sevmesini bilmeyenin, kalemi eline almaya hakkı olmadığını insanlık öğrenecek! Beni sevmene gerek yok; ama en azından varlığımı, seni sevdiğimi bilmelisin. Romanımı okurken bütün zerafetinle, senin bile keşfedemediğin güzelliklerinle karşılaşınca, kim bilir nasıl kanatlanıp uçacaksın? Yeter ki seni bulayım. Gerisi kolay...”

Bir sonraki durakta uzunca boylu, sarışın bir kız dikkatini çekti. Çok şık giyinmişti. Duruşunda, bakışında bir asalet vardı. Hiç düşünmeden lâf attı.

- Yalnız mı gezeceksiniz?

Arkasından gelen, çizgili siyah takım elbise ve beyaz gömlek giymiş, kravat takmış, yakışıklı bir delikanlı hafifce omuzuna dokunarak:

- Merak etmeyin, benimle gezecek, dedi.

Hiç istifini bozmadı.

- Böyle güzel bir kızla gezmek her gence nasip olmaz. Yüksek zevkiniz varmış. Sizi kutlarım.

Boş gelen taksiyi durduran delikanlı, binerlerken gülümseyerek onu selâmladı. O da ciddiyetle sağ elini kaldırıp, mukabele etti.

Sık sık uğradığı çay bahçesine geldi. Masaların çoğu doluydu. Konuşabileceği yalnız bir kız yoktu. Nedense bugün bir kızla mutlaka tanışmak, yakınlık kurmak istiyordu. Oysa şimdiye dek sayısız fırsatlar doğduğu halde değerlendirmemişti; çünkü kendisini eserinden koparacak herşeyi gündeminden çıkarmıştı. Nasıl olsa yakında kitlelere mal olacak, kalabalıkların hücumuna uğrayacaktı; her halükârda o sayısız güzellerin arasından bir tane seçerdi. Ama ne yazık ki düşündüğü esere başlayamamıştı bile. Bu verimsizliğinde o yanlış kararın payı vardı.

Boş bir masaya oturdu. Cebinden çıkardığı kitabı okumaya başladı. Satırlar gözlerinin önünden kayıyor, fakat okuduklarını pek anlamıyordu. Günün birinde, bir parka gideceğini, yazdığı kitabı orada güzel bir kızın hararetle okuyuşunu göreceğini hayal ediyordu. Kitabın yazarı olduğunu söylediğinde kim bilir nasıl şaşıracaktı!.. Belki de şaka yaptığını sanacak, ona inanmayacaktı... Bu hayallerle mest olması, üşümesini engelleyemedi. Kalktı; kahvenin yolunu tuttu.

Burası belki sadece İstanbul'un değil, bütün ülkenin en büyük kahvesiydi. Bayezid, üniversite muhiti olduğu için çoğunlukla öğretim üyelerinin bu civarda oturmaları, emekliye ayrılanların da alışkanlıklarından dolayı bu semti tercih etmeleri, öğrenci yurtlarının bu çevrede toplanmaları, basın merkezi Babıali yakınında bulunduğu gazetecilerin her fırsatta buraya uğramaları kahvenin müşterilerini diğer kahvelerinkinden farklı hale getirmişti. Ankara'dan, İzmir'den, yurt dışından herhangi bir sebeple İstanbul'a gelen bir bilim insanı, politikacı, gazeteci, romancı, şair Marmara Kahvesi'nde sohbet olduğunu bilir, dostlarını görmek, yurttan ve dünyada neler olup bittiğini anlamak için mutlaka oraya uğramaya çalışırdı. Müdavimlerinin arasında her fikirden insan vardı; dindarlar, ateistler, milliyetçiler, batıcılar, demokratlar, komünistler,

faşistler aynı masada oturur, rahatça tartışırlardı. Bazen öyle konular ele alınırdı ki, uzman olmayanların bir şey söylemeleri mümkün değildi. Meselâ Çar I. Nikola'nın kaynanası Çek mi, yoksa Slovak mıydı?... Kahvenin müdavimi olmak, adeta bir cemiyete dahil olmaktı; resmi dairelerde çalışanların, hangi fikirden olurlarsa olsunlar, kahvede aynı masada sohbet etmemiş olsalar bile, işi düşenlere yardımda bulunmaları için göz aşinalıkları yeterdi.

Buradaki yakın dostluklarda fikirlerin aynılığı değil, yaş, seviye önemli rol oynardı. Emekli profesörlerden, yaşlı yazarlardan gençlere doğru inerken birbirinden farklı gruplar oluşurdu. Gençlerin yaşlılara ilgisi fazlaydı; nerede okuduklarını, hangi üniversitede doktora yaptıklarını, neler yazdıklarını bilirlerdi. Onlar ise gençlerin dünyalarına fazla girmezlerdi; nereli olduklarını, öğrenim durumlarını önemsemezlerdi. Ama Marmara'nın havası sadece bu iki grubu değil, memurları, işçileri, meczupları da kuşatırdı. Herkes haddini bilir, büyüklere saygısızlık yapmayı kimse aklının ucundan geçirmezdi. Kimse kimseyi hor görmezdi; bazen dünya bilim literatürüne girmiş emekli bir öğretim üyesi veya ünlü bir şair, bir gençle, hatta kahvenin sâkini bir meczupla saatlerce sohbet ederdi.

Caddeden biraz yüksekte olan kahveye sekiz on basamaklı bir merdivenle çıkılırdı. Bayezid Meydanı'na bakan ön tarafında balkonu andıran bir yer vardı; havanın müsait olduğu günler, buraya iki üç masa konulurdu. Kahvenin bu yönü tamamen camdı. Kahveyle balkonu ayıran veya birleştiren bu camın batı tarafında duvara bitiştiği yerdeki kapıdan içeriye girilirdi. Girişteki on kadar masaya oyun kâğıdı, tavla, okey takımı verilmezdi; bu bölüm sohbet için ayrılmıştı. Kahvenin sahibi Mustafa Bey, müşterileriyle gurur duyar, onlara lâyıkiyle hizmet etmeye çalışırdı. Kahve genellikle temiz ve düzenliydi, bilhassa sohbet bölümündeki masaların yeşil örtüleri sık sık değiştirilirdi.

Buraya kimler gelmezdi ki!... Uluslararası üne kavuşmuş bilim insanlarından, dünyada en ciddi, en güvenilir kabul edilen ansiklopedilerde yer almış sanatkârlara kadar çok değişik, renkli kişiler... Ama Kartal, bunların büyük çoğunluğunu lüzumsuz yaratıklar olarak görürdü. Kahve sakinlerinden bazıları Kartal'ın pek farkında değillerdi; olanlar da onun kendisinde bir şeyler vehmettiği kanaatindeydiler. Kartal, kendisine karşı takınılan tavırların geçici olduğunu bilirdi; çünkü bu insanların tamamına yakınında ne beyin, ne de göz vardı. Eseri çıktı mı, balyoz gibi kafalarına inecek; o zaman kim olduğunu anlayacaklardı.

Boş bir masaya oturan Kartal, kahvenin diğer sakinlerinin birbirleriyle oldukları kadar kendisiyle içli dışlı olmamalarını seviyesine bağlardı. Çukura her şey dolardı; fakat göklere uzanan bayrak direği yapayalnızdı. "Şimdi, burda bir Dostoyevski, bir Tolstoy, bir Balzac olsa nasıl da derin konuları ele alırdık." diye zihninden geçirirken piposunu yaktı. Yanındaki masa kalabalıktı. Ankara'dan Osman Yüksel Serdengeçti gelmişti; sesi gürdü, anlattıklarını ister istemez duyuyordu.

- Ya mebus, ya mahpus olacağım diyerek dağı taşı do-laşmak için eski bir jip satın aldım. Mübareğin gazına basınca, kaportası kafa sallıyor. Herhalde bana geleceğimi gösteriyor.

Masada oturan hemşehrisi Abdullah Özcan itiraz etti:

- Estağfurullah Osman ağabey.

- Yok Abdullah, görünen köy kılavuz istemez.

O anda dinleyenlerin arasından esmerce, ortanın üstünde boylu, siyah saçlı birisi kalktı ve gitti. Osman Yüksel Serdengeçti:

- Bu giden arkadaş bir yerden tanıyorum, dedi; ama çıkaramadım.

İş adamı Mustafa Demir cevap verdi:

- Hakkı Morgül; Yassıada'ya tünel kazıp, rahmetli Men-

deres'i kurtaracaklardan birisidir. Herhalde gazetelerdeki resimlerinden tanıyorsunuz. Bu kahveye pek gelmez.

- O iş nasıl olmuştu?

- Hakkı Morgül, Tahsin Marmara ve şu arka sokakta ki kumarhanenin sahibi Vehbi, denizin kenarında yemek yiyorlarmış. Yassıada muhakemeleri de o günlerde cereyan ediyordu. Aralarından birisi, "Buradan tünel kazıp, Menderes'i kurtararak, görevine iade etsek, ne iyi olur." demiş. Bunu duyan birisi de ihbar etmiş olmalı ki, ertesi gün tutuklandılar. Aylarca yattıktan sonra mahkemeye çıkarıldılar. Biz de dinlemeye gittik. Savcı, bunların tünel kazıp, Menderes'i hücrelerinden kaçıracakları, orduyu da lağvedip, onu tekrar başbakanlık koltuğuna oturtacaklarını ayrıntılarıyla anlattı. Mahkeme reisi Hakkı Morgül'e döndü; "Savcı Bey'in iddialarına ne diyorsun?" Hakkı gayet masum bir şekilde "Bunları ben mi yapacaktım?" diye sordu. Reis net cevap verdi. "Evet, Savcı Bey öyle söylüyor." Bunun üzerine aynı masumiyetle bir soru yöneltti: "Hâkim Bey, bir deniz mili kaç metredir?" Reis başını sağa sola salladıktan sonra, "Emin değilim, ama aklımda kaldığına göre 1852 metredir." dedi. Hakkı Morgül'ün yüzü kesinlikle renk vermiyordu. "Bizim bu konuşmayı yaptığımız yerden Yassıada'ya kaç mil var?" Reis hiç düşünmedi. "Herhalde kırk mil vardır." Hakkı Morgül aynı tavrını sürdürüyordu. "Kırk mil ile 1852 metreyi çarparsak, yaklaşık yetmiş dört kilometre eder. Burdan tünel kazıp, yetmiş dört kilometre ilerdeki bir hücreden çıkacağız, hem de denizin altından geçerek. Bunu ben değil, Amerika'nın tekniği yapabilir mi? Amerika yapamayıp, ben yapacağıma göre, sizin beni mahkûm etmeyip, ödüllendirmeniz gerekmez mi? Gelelim ordunun lağvı meselesine. Ben orduyu lağvedebileceğime göre, demek ki ondan kuvvetliyim. O zaman bu orduya hiç masraf etmeyin, terhis edin gitsin. Ülkemizin bir bölgesini Rusya mı işgal etti, beni çağıra-

caksınız. ‘Gel Hakkı, şu Rus’u perişan et!’ diyeceksiniz, ben de vurup, onu dağıtacağım. Ardından Edirne’yi Bulgaristan mı zaptetti. ‘Gel Hakkı, Bulgarların hesabını gör!’ diyeceksiniz, ben de onu anasından doğduğuna pişman edeceğim. Sonra Yunan mı memleketimizin bir bölgesine girdi; hemen beni çağıracaksınız. ‘Gel Hakkı, Yunan’a haddini bildir!’ Ben de ona öyle bir yumruk indireceğim ki, Atina’da aklı başına gelmeyecek!...” Bunları Karadeniz şivesiyle, öyle hoş bir üslûpla söylüyordu ki kendilerini tutamayan hâkimler rahat gülebilmek için masanın altına girdiler.

Osman Yüksel Serdengeçti:

- Sonra ne oldu? diye sordu.

- Beraat ettiler.

- Kaç ay içerde yattılar.

- Tam bilmiyorum, ama herhalde yedi sekiz ay yatmışlardır.

- O savcı hakkında hiçbir takibat yapılmadı, değil mi?

- Bilmiyorum; fakat yapıldığını zannetmiyorum.

Osman Yüksel Serdengeçti’nin yüzündeki gülümseme yerini hayret ifadesine bıraktı.

- Güler misin, ağlar mısın? Böyle saçma sapan, mantığa, ilme aykırı iddialardan dolayı, insanları tutukla; içerde aylarca yatır, hiç kimse, hangi akla hizmet ederek bu insanları tutukladın, bu davayı açtın diye hesap sormasın! İşte bizim akıl ermeyecek halimiz.

Hızlı konuşmayı alışkanlık haline getiren Teşkilât Refik acele acele sordu:

- Bunları düzeltmek için politikaya girdiniz, değil mi?

Teşkilat Refik’in esprisini sezen Osman Yüksel Serdengeçti’nin çilenin her çeşidinin donuklaştığı kavruk yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi.

- Elbette! Bizim hiç mevkide, parada gözümüz olur mu?

* * *

Duvarın kenarında bir masaya oturmuştu. Tenha yeri kendisiyle baş başa kalmak, nefis muhasebesi yapmak için seçmişti. Nice yeteneksizler ortaya bir şeyler koymuşlardı. Yazdıklarında dişe dokunur bir husus yoktu; fakat bunları ciddiye alıp okuyan, dergilerde, gazetelerde eleştiri yayınlayanlar az değildi. Kendisi ne yapmıştı? Hiç bir şey yapmadığı gibi “Kocakarı” dediği annesinin emekli maaşıyla geçiniyordu. Para kazanması gerekiyordu; ama bu kalabalıkların arasına karışması, karın doyurmak uğruna yitmesi demek değildi. Geçimini sanatından sağlamalıydı. Şimdiye kadarki verimsizliği hayatın dışında yaşamasındandı. Dolu dizgin yaşamalıydı; onun derinliklerinde balçık da, inci de vardı. Çıkardığı incilerle bütün insanlığa bir gerdanlık yapmalıydı; kutuplarda, ekvator da eline alan herkesin gözleri kamaşmalıydı. Hayatın derinliği kadın erkek ilişkilerinde yatıyordu; bunca şiirler, romanlar, şarkılar hep bu ilişkilere dair değil miydi? Gönlüne göre bir kadın bulduğu gün, cevherinden neler süzölmeye başlayacaktı!... Nasıl bir beyinsizlikle bugüne kadar bu gerçeği düşünmemişti! Her an bulmak da mümkün değildi, pazarda karpuz gibi satılmıyordu ki!... Kadehini dikti; bir sigara yaktı. “Ne acizleniyorsun Kartal! At pençeni yakala yavruyu!...” diye zihninden geçirirken bir kadın sesi onu kendine getirdi.

- Müsaade eder misiniz? Oturabilir miyim?

“İşte bu kendi gelen” düşüncesiyle:

- Buyurun efendim, dedi.

Yanaklarını, göz çukurlarını, alnını mendiliyle kurula-
yan kadının kestane rengine boyanmış saçlarından yüzüne
devamlı damlalar düşüyordu. Camın durumundan dışar-
daki yağmuru tahmin edebilirdi, ama kadınla konuşmak
için:

- Çok mu yaşıyor? diye sordu.

- Hem de nasıl? Postahaneden çıktım, kendimi buraya zor attım.

- Ne gibi bir işiniz vardı ki, bu havada postahaneye gitmek zorunda kaldınız?

- Orda çalışıyorum.

Kadın, garsona bir bira söyledi. Kartal, ona sezdirmeden birahane de bakışlarını gezdirdi; boş masa vardı, gelip, karşısına oturması sebepsiz olmamalıydı. Çalıştığı yeri söylemesi de ona anlamlı gelmişti. Birahane ye yalnız gelmesi, bira içmesi de nasıl bir insan olduğunu ortaya koyuyordu. Sigarasından derin bir nefes çektikten sonra bakışlarına gülümsemeler doldurdu.

- Adım Kartal; adınızı sorabilir miyim?

- Meral.

- Ooo! Adınız da kendiniz gibi güzel.

Meral güldü.

- Baksanıza ben kaç yaşındayım!

Meral gerçekten yaşlıcaydı. Makyajı göz altlarındaki kırışıklıkları, yanaklarındaki çökükleri örtmeye yetmiyor, fuları da boynundaki yaşlılık belirtilerini gizleyemiyordu. Kartal, Meral'i olduğu gibi görebilecek durumda değildi; aldığı alkol kanını tutuşturmuştu. Gerçek halini tam görebilse de aldırma yabilirdi; çünkü bir sevgilisi olmasını çok istiyordu. Daha güzelini buldu mu, bunu bırakıverirdi. Hem Meral'e iltifat etmek, hem de zekâsını göstermek için:

- Çok iftiracı gördüm; ama kendisine iftira edene ilk defa rastlıyorum, dedi.

Sorarken yüzünde de bir şaşkınlık ifadesi belirmişti:

- Nasıl, ne iftirası?

- Olgun, güzel bir kadınsınız. Çocukluğun şımarıklığından arınmış, gerçek güzelliğinizi kazanmışsınız.

Hafif bir kahkahayla Meral sordu:

- Alay mı, iltifat mı ediyorsunuz?

- Ne alay, ne de iltifat ediyorum; sadece gördüğümü söylüyorum.

Sesi de inandırıcı idi. Çok arzu ettiği halde, bunlar yıllardan beri Meral'in duymadığı sözlerdi; sanki ona kadınlığını hatırlatıyorlardı. İç çeker gibi:

- Ah söylediklerinize inanabilsem, dedi.

Kartal, içkisinden bir yudum aldı.

- İnanmadığımı söyleyecek kadar iki yüzlü ve korkak değilim. Her zaman, her yerde doğruyu söylerim. Bu da beni sık sık yalnızlıklara sürüklemiştir. Bakın şu anda da yalnızım.

Onun yalnızlığı Meral için bir avantajdı. Yalnız insanlar çok zayıftılar. Bu anlarında buldukları kişiye sıkı sıkıya sarıldıklarını ve bunların arasında sarsılmaz dostlukların, aşkların doğduğunu çok duymuştu. Aşktan yana hayat ona hiç gülmemişti. Talih belki de şu anda bir kapı açıyordu. Kendisine bir bira daha söyleyince, Kartal iyice rahatladı. Bu, ondan hoşlandığını gösteriyordu.

- Meral, insanoglu mutluluğun kapısını ne zaman çalacağını bilmez. Pek çok insan, genellikle mutluluğa veda ettikten sonra onu fark eder. Bu da onlar için ebedî pişmanlıklar doğurur. Pek az insan mutluluğu anında teşhis eder; ancak onlar ömür boyu mutlu olurlar. İnan ki, ben şu anda bu ikinci kategoriden bir insan olduğumu hissediyorum.

Meral sevinçten uçacaktı, ama kadınlığın verdiği temkinle duygularını gizlemeye çalışıyordu.

- Neler söylüyorsunuz, neler duyuyorum? Kendimi bildiğimden beri bu sözleri hiç duymadım. Gerçekten inanarak mı, yoksa benim hoşuma gitsin diye mi söylüyorsunuz?

Avını avucuna düşürmenin coşkusu içten içe duyarak cevap verdi.

- Gene sözlerimin başına dönmek zorunda kalıyorum. Beni kendimden söz etmeye zorluyorsunuz; oysa ben kendimden söz etmesini hiç sevmem. İnanıklarından başka sözler söyleyenlerden nefret ederim; çünkü onlar korkak ve iki yüzlüdürler. Şimdi iyi dinleyin. Pek çok insan sahip olduğu hazineleri fark etmeden yaşar. Bir kişinin bütün veçheleriyle kendi kendini görmesi, idrak etmesi hemen hemen mümkün değildir. Bir başkası tarafından söylenmesi gerekir ki, rahatça idrak edebilsin. Kadınların iki önemli hazineleri vardır; karakterleri ve fizik güzellikleri. Bu ikisi birleşir, kadının şahsiyetini ortaya çıkarır. Karakterini teşhis etmek için zaman lâzımdır. Ama fizikî yapılarına dayanan güzellikleri ay gibi, güneş gibi, şu masa gibi ilk bakışta idrak edilebilir. İnsanlar, bir başkasının güzelliğinden söz ederlerse, o kişiye servet bağışladıklarını zannederler. Hasetlikten doğan bir cimrilik bizlere hâkimdir. Bir kadın, şefkatli bir ortam, dürüst ve yakın bir çevre bulamazsa, ne kadar güzel olursa olsun, güzelliğini yeterince idrak edemez; dolayısıyla hayatı dramatikleşir.

- Ah!... Ne kadar doğru söylüyorsunuz. Çocukluğumdan beri şefkatli bir ortam bulamadım. İnsanlar bana hep hesapla, iki yüzlülükle yaklaştılar.

- Bunları söylemeseniz de anlamıştım. Böyle olmasaydı, sözlerimi bu kadar kuşkuyla karşılamazdınız. Fakat biz sanatçıların en önemli görevi güzellikleri keşfetmek ve onları dürüstçe ifade etmektir.

Meral, olağanüstü bir hayretle:

- Siz sanatçı mısınız? diye sordu.

Kartal, soğukkanlılığını korumakta güçlük çekmedi.

- Evet, sanatçıyım.

- Bunu söylemenize gerek kalmadan anlamalıydım; zira sözleriniz bugüne kadar duyduklarımdan çok farklı idi. Sanatla ilgili neler yapıyorsunuz?

- Roman, şiir yazarım, dinlenmek için de resim yaparım.

- Kitaplarınızı nerede bulup, okuyabilirim?

Kadehinden bir yudum alarak vakit kazanmak istedi. Yalan söylemek işine gelmiyordu. Kısa zamanda ortaya çıkardı. Bu da Meral'i kaybetmesi demekti. Yazdığı için romancı ve şair olduğu doğrudu. "Henüz basılmış eserim yok" demeyi de eksiklik sayıyordu.

- Sizinle daha çok karşılaşmak isterim. Bir gün okursunuz.

- Ben de isterim.

"Ben de isterim" demesi Meral'e hafiflik gibi geldi; boş bulunup söylemişti; çünkü ona doğrudan buluşma teklif etmemiş, sadece imada bulunmuştu. Biraz nazlanması, kısa bir süre de olsa düşünmesi gerekmez miydi? Hatasını telâfi etmek için:

- Tabii siz isterseniz, dedi.

Bakışı da değişmişti; onun bu bakışında Kartal anlatılması güç bir çekicilik buluyordu.

- İstemem mi? Ne zaman, nerede buluşalım?

- Yarından sonra burda.

- Burası gürültülü bir yer. Yarından sonra mesai bitiminde, şu karşıki köşe başında buluşup, bir başka yere gidelim.

Meral'in yüzüne tatlı bir gülümseme yayıldı.

- Peki efendim.

Başını çevirip, dışarıya baktı, yağmur dinmişti. Çantasını eline aldı.

- Niçin kalkıyorsunuz?

Yüzünde umduğuna erenlerin heyecanı okunan Meral de kalkmak istemiyordu; ama içindeki sevincin zaafını iyiden iyiye ele vereceğinden endişe ettiği için gitmesi gerektiğine inanıyordu.

- Şimdi gitmeliyim; yarından sonra görüşürüz.

Kalktı, el sıkıştılar. Meral hesabı ödemeye gidiyordu. Kartal, garsona işaret etti. Biraz sonra Meral geri döndü.

- Bira için teşekkür ederim. Tekrar Allah'a ısmarladık.
- Sözü mü olur efendim, güle güle.

Kartal'ın ihtiraslı bakışları onu takip ediyordu. Kapıdan çıkınca arkaya baktı. Yüzündeki gülümseme Kartal'ın buğulu bakışlarında uzunca bir süre kaldı. Hangi kadın elinden kurtulabilmişti!... İşte bir çırpıda elde etmişti. Kapıdan çıkınca arkaya bakışı ona neler söylemiyordu! O bakışta hangi derinlikler yoktu! Bu mutlu anın, inanılmaz başarısının şerefine bir kadeh daha işaret etti.

* * *

Pardösüsünü giydi, eline fötrünü aldı, dışarıya çıktığında bitişik komşularının kızı kapının önünde güneşlenirken sakız çiğniyordu.

- Kız nedir bu halin? Yarın anne olacaksın. Daracık pantolon giymiş, sakız patlatıyorsun.

- A!... sana ne?

- Ağzını yırtarım senin. Sokak kızı mı olacaksın? Yitirilen namus bir daha ele geçmez; hadi bakalım!

Annesinin arkadaşı Hacer'in camı açtı, sözlerini işitiyordu. Pencereden başını uzattı.

- Ah oğlum biraz delisin, ama çok iyi delikanlısın. Yemediğin herze yok; gene de mahallenin namusunu düşünüyorsun.

Bir kahkaha savurdu.

- Tabii Hacer Teyze, ben delikanlıyım; mahallenin namusunu elbette düşünürüm. Lekelenen bir şey, bir daha eski halini alır mı? Fakat kaz kafalılara anlatamazsın.

Elini sallasa sevgili bulabileceğine inanmasına rağmen heyecanlıydı. Kendine güveniyordu; ama sanata aşırı önem verdiği için hanımlara zamanı kalmıyor ve bu yüzden sevgilisiz yaşıyordu; yoksa onun gibi bir insanın sevgili bulması iş miydi? Azıcık zamana kıyması yeterliydi... Kolundaki saate baktı, daha çok vardı. Bir hanımla bera-

ber olacağından parasına dikkat etmeliydi; vakit en ucuz kahvede geçirilirdi.

Gündüz olduğu halde kahvenin iç tarafında oyun oynayanlar pek çoktu. Sohbet mahallinde ise bir tarafta Hürriyetçi Millet Partisi'nin başkanlık divanının toplantısı yapılıyordu. Genel merkez olarak gösterdikleri eskici dükkânı parti faaliyetleri için elverişli bulunmadığından تنها saatlerinde kahveden yararlanırlardı. Genelsekreter, almaları gerekli olan kararları sıralarken Abidin Bey hafif yan dönmüş, sağ dirseğini masaya koymuş, şakağını eline dayamış, gerçek bir genelbaşkan olduğunu ortaya koyarak dinliyordu. Genelsekreterden sonra kunduracı Davut söz aldı. Kahve köşelerinden kurtulmaları için, bir yer tutmalarının zamanı geldiğini ısrarla belirtirken, Abidin Beyin zihni yazmakta olduğu "İlme Saygı" adlı kitabında ele aldığı meselelerle meşguldu. Zannedildiğinin aksine güneşin yakıcı olmadığını ispat etmişti; yakıcı olsaydı, dağlara çıkıldıkça, sıcaklık yükselirdi; çünkü güneşe yaklaşıyordu. Saçın dökülmesini ve ağarmasını da halletmişti. Saçları dökülmeyen ve ağarmayan insanlar ölünce, onların kafa derileri ve deri altları incelenecek, diğerlerinde bulunmayan onlarda bulunan maddeler üretilecek, saçları dökülen veya ağaranlara kalçadan zerk edilecekti. Şimdi sıra ülkenin kuraklığının çözümüne gelmişti. Kuraklık meselesi halkın çok büyük bir kısmını ilgilendirdiğinden partisi için de önemliydi...

Karşılarındaki masada iki ihtiyar, İzzeddin Şadan'la Fransız Parlamentosu'ndan emekli Cezayirli Abdüsselâm Hikmet sohbet ediyorlardı. İzzeddin Şadan'ın hüznü çehresi yorgundu. Hafifçe şiş gibi duran göz kapakları yılların bitkinliğiyle aşağı sarkıyor ve ona uyukulu bir ifade veriyordu. Sesi hafif çatalı ve elem yüklüdü. Bazen bakışları derinleşirdi; bu anlarda hatıralarında yaşadığı anlaşılırdı. Özel bir meselesinden dolayı ne üzüldüğünü, ne

de sevindiğini pek gören olmamıştı; ama milli bir başarı olduğu zaman sesi, herşeyi değiştir; o tonton ihtiyarcık, gencecik bir delikanlının coşkusuna kavuşur, gözlerinde keskin, ıslıl ıslıl bakışlar belirirdi. Abdüsselam Hikmet Arap'tı; Cezayir şehrinde bir Türk mahallesinde doğup büyüdüğünden Türkçeyi öğrenmişti. Türklere, bilhassa Osmanlı'ya karşı aşırı sempatisi olduğu için her fırsatta gazete, kitap okuyup, konuşarak Türkçesini kuvvetlendirmişti. Çok yakından tanımayan, yabancı olduğunu anlamazdı. Emeklilik yıllarında zamanının pek çoğunu İstanbul'da geçiriyordu. Biraz ağır işittiğinden, İzzeddin Şadan sesini yükseltmek zorunda kalıyordu:

- Herkesin zevklerine, telâkkilerine hürmet etmek hayat prensibimdir. Devamlı oturma imkânınız var; maddî durumunuz da müsaitken, İstanbul'da yaşamayı tercih etmeniz bana biraz garip geliyor. Yüksek seviyede maaş alan bir emekli için Paris çok ideal bir şehir olmalı. Akşamları Quartier Latin'de entellektüellerin yoğun olduğu bir kahveye gider, felsefe mi, edebiyat mı, ilim mi, hangi türden isterseniz, sohbetlere katulabilirsiniz. Gündüzleri canınız sıkıldı mı, Sen Nehri'nin kenarında gezersiniz; oradaki sessiz sakin bir kahvenin önünde oturur, kitap veya gazetenizi okursunuz. İsterseniz Eiffel Kulesi'ne çıkarak, bütün Paris'i yukarıdan seyredip, kahvenizi içersiniz. Paris'teki müzelerin tamamını gezmeye karar verseniz, mübalâğa etmeyeyim, ama on beş yirmi gününüzü alır. Dünyanın sayılı, belki de birinci kültür şehri olduğu için imkânları saymakla bitmez. İstanbul da enteresan bir şehir; fakat son yıllarda Anadolu'dan aşırı göç alması burada hayatı epeyce zorlaştırdı. Gene de bir süre için İstanbul cazip bulunabilir; fakat devamlılık sözkonusu olunca, pek çokları için herhalde yerleşilecek şehir Paris'tir.

Orta boylu, esmer, derin çizgilerin anlamlı hale getirdiği yüzünde gülümseme eksik olmayan, gözlüklü, yaşı yet-

miş beşi geçmesine rağmen sağlıklı görünen Abdüsselâm Hikmet çoğunlukla bere giyerdi; bugün başı açıktı; iyice ağarmış saçlarını düzenli bir şekilde taramıştı.

- Her tarafı sel basmış, kendimi İstanbul'da, bilhassa bu Marmara Kahvesi'nde Nuh'un Gemisi'nde gibi hissediyorum. Paris hakkında söyledikleriniz doğru; hatta pek çok şey daha ilâve edilebilir; ne çare ki ben onun ruhuna ısınamıyorum.

Yanlarındaki masada piposunu tüttüren Kartal, "Ahmaklığın bu kadarına şapka çıkarılır." diye zihninden geçerken Abdüsselâm Hikmet devam ediyordu:

- Avrupa medeniyeti de, şüphesiz her medeniyet gibi metafizik temellere dayanıyor. Fakat orada ırkî motifler ön plana çıktığından ne Fransa'yı, ne de bir başka batılı ülkeyi kendi yuvam olarak görebiliyorum. Burası benim için ceddimin sığınağıdır. Osmanlı olmasaydı, Kuzey Afrika'da bir tane Arap veya Berberi kalmazdı; ya Fransızlaşır, ya İtalyanlaşır, ya da İspanyollaşırlardı. Osmanlı'nın iki ayağı vardı; biri Orta Asya'da, diğeri Mekke, Medine'deydi. Belki daha doğru şöyle tanımlanabilir: Gövdesi, yani fizikî tarafı Orta Asya'da oluştu; ruhu Mekke ve Medine'den geldi. Anadolu yaylasındaki bu buluşma, tereddütsüz insanlığın yüz akıdır. Siz ne kadar reddetseniz de, Türkiye Cumhuriyeti onun devamıdır; en azından ikisini de aynı millet kurmuştur, ister istemez Osmanlı'dan bazı izler taşımakta; onlar da bize yetmektedir.

Enfiyesinden çeken İzzeddin Şadan sordu:

- Meselâ, ne gibi izler?

- Müslümanım; Osmanlı İslâm devletiydi, subjektif değerlendirebilirim. Müslüman olmayanların değerlendirmesi daha objektiftir. Nazi zulmünden kaçıp, buraya sığınan Yahudi asıllı Alman Neumark hatıralarının, Türkiye'ye dair bölümünün bir yerinde mealen şöyle diyor: "Yüksek kültürlü Almanya'da Yahudi asıllı olduğumuz

için kendimize yer bulamadık. Kültür seviyesi çok düşük Türkiye bizi kabul etti. Biz Museviyiz; Türkiye'nin halkı ise Müslüman, bu farklılıktan dolayı kim bilir nice kaba hareketleri, hakaretleri sineye çekmek zorunda kalacağımız kuşkusunu ile ilk dersimi vermek üzere üniversiteye gidiyordum. Üniversitenin bahçesine, Fransızların Zafer Âbidesi'nin küçüğü olan kapıdan girince, sağda bir postahane gördüm. Derse başladığımı bir kartla Hanım'a bildirmek gayesiyle, girdim. Memurların arasında bir zenci gözüme çarptı. Cebimden çıkardığım karta neler yazacağımı düşünüyormuş gibi yaparak, Zenciyle çevresindekileri izledim. İkinci sınıf insan muamelesi yapılmadığını sezince kuşkularımdan arındım, rahatladım. Yıllarca Türkiye'de kaldım; ayrı din ve milletten olmamdan dolayı kesinlikle farklı bir muameleye muhatap olmadım; bilâkis sıcak misafir muamelesi gördüm.”

- Yerinde bir tespit; bizde din ve milliyet ayrılığından dolayı bir insanı ikinci sınıf telâkki etmek kimsenin aklına gelmez.

- Efendim Türkiye Cumhuriyeti milliyetçilik üzerine kurulmuş bir devlettir. Buna rağmen Neumark din ve milliyet ayrılığından rahatsız olmamışsa, bu Osmanlı kültürünün hangi hümanist boyutlarda olduğunu gösterir.

Bu değerlendirmeleri ilkel bulan Kartal, “Bizi o human kültür nereye götürdü; milleti aç sefil bıraktı.” düşüncesiyle kafa sallarken İzzeddin Şadan, Abdüsselâm Hikmet'i doğruluyordu.

- Dış politikasında da aynı hümanist anlayış hakimdi. Kırk parçaya bölünmüş, birbirine girmiş, kimisi İspanyollarla işbirliği yapıp kardeşini öldüren Endülüslülere az mı yardım etti. Sumatra adalarındaki küçücük İslam devleti Açe'ye Hollanda donanması musallat olmuştu. Açe yarım isteyince, Osmanlı gözünü kırpmadan gönderdi.

* Arc de Triomphe

- Onlarla din birliği vardı. Ya İngiltere'nin ablukaya aldığı, vebadan kasıp kavrulmuş İrlanda'ya yardımına ne diyeceğiz? İrlandalılarla ne menşe, ne de din birliği sözkonusu idi. Oraya gönderilen yardımı insan sevgisi, insana duyulan sorumluluktan başka nasıl açıklayacağız? Osmanlı'nın büyüklüğünü sözüm ona ilim insanları inkâr etseler bile, milletler anlıyor ve hatırlıyor. Bizde "Devlet zamanı" diye bir deyim vardır. Biz Araplar güya Osmanlı'dan kurtulduk. Genellikle krallıklar kurduk; o krallıkların bazılarında darbeler yapıldı; cumhuriyetler ilân edildi. Krallıkları ve cumhuriyetleri halk benimsememiş olmalı ki, Osmanlı'dan söz ederken hala "Devlet zamanı" tabiri kullanılmaktadır. Biz Müslümanız, bir ortak paydamız var diyelim; Sırplar da Osmanlı için aynı tabiri kullanıyorlar. Sırpların dini de, milliyeti de ayrı. Bu Osmanlı'nın insanî yönünün ne derecede kuşatıcı olduğunu gün ışığına çıkarmaktadır. Farklı din ve millet mensuplarının kurduğu devletin, hakimiyeti altına aldığı bir başka millet tarafından böyle anılanı var mı?

Kartal kalkıp, köşebaşına geldiğinde iş saatinin bitimine beş dakika vardı. Meral gelir gelmez ona kırk yıllık sevgili gibi davranacaktı. Vitrinin camından kendisini süzdü, gerçekten yakışıklıydı. Siyah, hafif beyaz çizgili bir elbise, krem rengi bir gömlek, koyu kurşunî pardösü, onunla uyum sağlayan fötr giymişti. Yanından geçenlerle kendisini mukayese ediyor, benzerini göremiyordu. Meral yanında bitiverdi.

- Burada mısınız? dedi ve elini Meral'in omuzuna attı. Meral ses çıkarmadı; yürümeye başladılar.

Meral, her zamankinden fazla makyaj yapmıştı. Kendisine çok yakıştığına inandığı mavi etekliğini, pembe ceketini giymişti. Kartal'ın bu sessiz yürüyüşü bozması gerekliydi.

- Nereye gidelim?